

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA AKO VÝSKUMNÁ METÓDA V RÁMCI AKTIVÍT A TERAPIE S ASISTENCIOU PSOV²⁶

CASE STUDY AS A RESEARCH METHOD IN THE FRAMEWORK OF DOG-ASSISTED ACTIVITIES AND THERAPY

Lenka Kvašňáková

Abstrakt: Predmetom príspevku je prípadová štúdia ako jedna zo základných výskumných metód kvalitatívneho výskumu. Príspevok vznikol ako reakcia na v praxi časté zamieňanie prípadovej štúdie ako výskumnej metódy (*case study*) s prípadovou prácou (*casework*). Cieľom je analyzovať rozdielne vnímanie prípadovej štúdie a zároveň zdôrazniť paradigmy, ktoré sú základom pri jej spracovaní ako výskumnej metódy (nielen) v rámci aktivít a terapie s asistenciou psov. V príspevku sú zdôraznené možné riziká, ktoré predstavuje samotný výber tejto výskumnej metódy.

Kľúčové slová: prípadová štúdia ako výskumná metóda, riziká prípadovej štúdie, aktivity a terapia s asistenciou psov.

Abstract: The aim of paper is a case study as one of the basic research methods in qualitative research. The contribution was created as a response to the practice that often confused the case study as a research method with case work. The aim is to analyze the different perceptions of the case study and to emphasize the paradigms that are essential for processing as a research method (not only) in the framework of canine assisted activities and therapy. The paper is highlighted possible risks that are represented by actual selection of research method.

Keywords: case study as a research method, risks of using case study, canine assisted activities and therapy.

ÚVOD

Rozvoj spojený so zvýšenou medzinárodnou mobilitou nielen vedeckých pracovníkov, ale i samotných praktikov z oblasti aktivít a terapie s asistenciou psov²⁷ (ďalej ako ATAP) priniesol zvýšené nároky na profesionalizáciu ATAP ako terapeutických intervencií. Vzrastajúce množstvo odborných zdrojov popisujúcich benefity ATAP sa stáva neprehľadným z dôvodu variabilnej metodológie.

Cieľom príspevku je preto zosumarizovanie základných teoretických východísk pri využívaní kvalitatívnej stratégie výskumu so zameraním na prípadovú štúdiu ako výskumnú metódu v sociálnych vedách. Podnetom pre takto zameraný príspevok sú situácie, kedy dochádza k zamieňaniu prípadovej štúdie ako výskumnej metódy (*case study*) s prípadovou prácou (*casework*)²⁸, k čomu dochádza v rámci rôznych oblastí vedeckého výskumu, ATAP nevyvímajúc.

²⁶ Príspevok vyšiel s podporou VEGA MŠVVaŠ SR č. 1/0146/14 s názvom *Teoretické a metodologické kontexty socioterapie ako novoobjavenej metódy sociálnej práce*.

²⁷ Bližšie Šoltéssová (2014).

²⁸ Na tento negatívny jav upozorňujeme v publikácii *Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej, diplomovej a rigorózneho práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika* (Balogová 2008), kde identifikujeme evidentnú potrebu spracovania metodológie prípadovej štúdie ako výskumnej metódy

V slovenskej odbornej literatúre sa problematikou kazuistik a prípadových štúdií zaoberá, okrem iných, Levická (2004, s. 14), ktorá prípadovú štúdiu chápe ako „súhrnne spracovanú správu o konkrétnom prípade klienta, ktorý sa ocitol v sociálnej kolízii a na jej riešenie vlastnými silami nestačí“. Táto definícia jasne poukazuje na úlohu prípadovej štúdie ako *správy o prípadovej práci s klientom*. Podobné chápanie prípadovej štúdie nájdeme aj u iných autorov, napr. Strieženca (1996), Gaburu a Mydlíkovej et al. (2004), ktorí upozorňujú na to, že pri dodržaní určitej úrovne odbornosti môže táto metóda slúžiť ako výskumná, ktorá vedecky analyzuje konkrétny prípad. Vďaka mnohým výskumníkom, predovšetkým Yinovi a Stakeovi²⁹, sú vypracované podrobné a rozsiahle procedúry a postupy ako pracovať touto metódou a ako predchádzať rôznym rizikám, teda ako udržať vyššie spomínanú úroveň odbornosti. Vzhľadom na množstvo získaných rôznych dát je dôležité pridržiavať sa konkrétnych postupov, ktoré v úvode prezentuje výber prístupu k spracovaniu prípadovej štúdie ako výskumnej metódy.

Zdôrazňujem, že v príspevku je mojím zámerom zaoberať sa prípadovou štúdiou ako výskumnou metódou. **Prípadová štúdia** je „idiografickým skúmaním jedného jedinca, rodiny, skupiny, organizácie, obce, či spoločnosti a jej hlavným účelom je popis, prijateľné sú aj pokusy o vysvetlenia“ (Rubin aBabbie 2001, s. 390 – 391).

Ako výskumná metóda je zameraná na štúdium jedného prípadu (*single case study*) alebo viacerých prípadov (*multiplecase study*), ktoré môže predstavovať tak jednotlivec, rodina, komunita, organizácia ako i konkrétna zmena v systéme sociálneho zabezpečenia, nové sociálno-patologické javy..., apod. Podľa Hendla (2005, s. 104) „ide o zachytenie zložitosti prípadov, o popis vzťahov v ich celistvosti“. Na rozdiel od kvantitatívnej výskumnej stratégie, kedy je najčastejšie cieľom štandardizovať určité postupy práce, v rámci kvalitatívnej výskumnej stratégie nás bude zaujímať ako prebieha proces práce so skúmaným objektom, špecifiká skúmaného prípadu, pochopenie prebiehajúcich zmien a interakcií.

Ako vyplýva z jednotlivých charakteristík prípadovej štúdie ako výskumnej metódy sú dôležité mnohé zdroje dát potrebné predovšetkým pre metodologickú trianguláciu. Samotná analýza dát je náročnou činnosťou vzhľadom k ich komplexnému charakteru a množstvu. V tabuľke č. 1 prezentujeme pozitíva a negatíva využívania základných zdrojov dát (Tellis 1997) doplnené o špecifiká využívania týchto dát v rámci ATAP. Poukazujem na možné ohrozenia validity výskumu, ktoré predstavujú.

Tabuľka č. 1 Pozitíva a negatíva využívania zdrojov dát v prípadovej štúdií v rámci ATAP

Zdroje dát	Pozitíva	Negatíva
Dokumentácia (napr. záznamy o klientovi, o práci, rôzne posudky...)	- stabilita – možnosť opakovaného skúmania (opakovaná práca s klientom) - nenápadnosť - presnosť - mená atď. - široké pokrytie informácií	- opätovný výber - náročné neobjektívna selektivita - zaujaté hlásenia – možnosť ovplyvnenia zistení výskumníkom/čkou - prístup – môže byť blokovaný
Archívne záznamy	- rovnaké ako vyššie - precíznosť a kvantitatívnosť (ide o rôzne záznamy štatistického charakteru)	- rovnaké ako vyššie - ochrana súkromia by mohla brzdiť prístup
Rozhovory (s klientmi,	- adresnosť – zameranie na tému prípadovej štúdie (sústrediť sa na ciele,	- skreslenie odpovedí kvôli zle položeným otázkam (neskúsenosť,

pre potreby samotných študentov a študentiek sociálnej práce, ktorí si častokrát v záverečných kvalifikačných prácach zamieňajú prípadovú štúdiu so samotnými výstupmi prípadovej práce s klientom, klientkou. Bližšie Kvašňáková a Balogová (2010).

²⁹ Napr. *Case study research. Design and Methods.* (Yin 2009), *Multiplecase study analysis* (Stake 2006).

s rodinnými príslušníkmi, s inými odborníkmi...)	ktoré sme si stanovili na začiatku) - vhl'ad – poskytuje vnímanie kauzálnych záverov	nepripravenosť výskumníka) - neúplné spomínanie (riziko na strane klienta) - reflexivita - respondent vyjadruje to, čo chce počuť výskumník
Priame pozorovanie	- realita – pokrýva udalosti v reálnom čase - kontextuálnosť – pokrýva kontext (vnímanie všetkých súvislostí, ktoré ovplyvňujú proces práce s klientom – rôzne podmienky)	- časová náročnosť - selektivita – môžu sa stratiť fakty - reflexivita – prítomnosť pozorovateľa môže zapríčiniť zmenu - finančne náročné – pozorovateľ potrebuje čas
Zúčastnené pozorovanie	- rovnaké ako vyššie - vhl'ad do interpersonálneho správania (výskumník ako súčasť intervenčného tímu)	- rovnaké ako vyššie - zaujatosť voči výskumníkovým aktivitám (klient alebo intervenčný tím nemusia prijať výskumníka)
Fyzické artefakty (- vhl'ad do kultúrnych znakov (výstupy činnosti klienta, prostredie klienta) - vhl'ad do technických operácií	- selektivita (možnosť subjektivity) - dostupnosť

Zdroj: vlastné spracovanie (vychádzajúc z práce Tellisa 1997).

PARADIGMA POSTPOZITIVIZMU A PARADIGMA INTERPRETATIVIZMU V KVALITATÍVNOU VÝSKUME V SOCIÁLNYCH VEDÁCH

Našu pozornosť zameriame na dve vybrané vedecké paradigmy, a to paradigmu postpozitivismu a paradigmu interpretativizmu³⁰. Náš výber súvisí s dvoma najčastejšie uvádzanými prístupmi k prípadovej štúdiu ako vedeckej metódy, ktoré sú často citované ako vzory pre kvalitatívny výskum v sociálnych vedách, a to už spomínaný prístup Yina z roku 1994, ktorý vychádza z princípov postpozitivismu a vedeckého realizmu a prístup Stakea z roku 1995 založeného na interpretativizme a konštruktivizme.

August Comte ako jeden z reprezentantov pozitivismu tvrdí, že spoločnosť je možné študovať racionálne a vedecky. Toto tvrdenie prerástlo do viac sofistikovanejšieho pozitivismus, to znamená, že môžeme racionálne pochopiť dokonca i „*iracionálne*“ ľudské správanie (Rubin a Babbie 2001). Vedci, ktorí uprednostňujú **paradigmu postpozitivismu** zdôrazňujú objektivitu, presnosť a zovšeobecniteľnosť skúmaných otázok, avšak zároveň uznávajú, že pozorovanie a meranie nemôže byť čisto objektívne. Postpozitivisty sa snažia overiť kauzalitu a rovnako ako pozitivisty, veria, že objektívna realita existuje, aj keď si uvedomujú jej neuchopiteľný charakter. V rámci výskumu, či už kvantitatívneho alebo kvalitatívneho, sa bežne využívajú štruktúrované výskumné metódy. Avšak výnimkou nie sú ani metódy flexibilné, kvalitatívneho charakteru. Reprezentanti postpozitivismu uznávajú, že je možné vopred určiť najlepší spôsob ako preskúmať niektoré aspekty spoločenskej reality, preto majú tendenciu používať svoje zistenia v podstate ako indikatívne a prieskumné, respektíve ako prostriedok ku generovaniu nových nápadov pre ďalšie testovanie. Vychádzajúc zo samotnej podstaty postpozitivismu, môžeme tvrdiť, že spomínaní výskumníci inklinujú ku skeptickosti voči záverom iných výskumných štúdií. Výskum vnímajú ako nekončiacu a stále sa opakujúcu pátranie po poznani, ktoré si vyžaduje replikáciu zistení

³⁰ Rubin a Babbie (2001) uvádzajú štyri paradigmy, ktoré sú v súčasnosti subjektom mnohých debát týkajúcich sa kvalitatívneho výskumu v sociálnej práci a všeobecne výskumu v sociálnych vedách: **pozitivismus, postpozitivismus, interpretativizmus a paradigma kritickej teórie.**

rôznymi výskumníkmi. To určuje aj samotný charakter prípadovej štúdie a voľbu metód, metodík, ktoré v rámci nášho výskumu plánujeme použiť.

Ako druhú, avšak nie vzájomne sa vylučujúcu, uvádzame **paradigmou interpretativizmu**, ktorá kontrastuje s paradigmou postpozitivismu. „*Interpretativisti sa nesústredia na izolovanie a objektívne meranie príčin alebo na rozvíjanie zovšeobecnení. Namiesto toho sa pokúšajú získať empatické pochopenie toho, ako sa ľudia cítia, snažia sa interpretovať ich každodenné skúsenosti, hlbšie významy a pocity, dôvody pre ich abnormálne správanie*“ (Rubin, Babbie 2001, s. 34). Jednotlivcov pozorujú v ich prirodzenom prostredí v snahe pokúsiť sa o podrobné subjektívne chápanie ich života. Interpretativisti sú presvedčení, že sa nemôžeme dostatočne oboznámiť so životom jednotlivcov len na základe objektívnych meracích techník, ktoré sa používajú štandardizovaným spôsobom a snažia sa obmedziť vplyv pozorovateľa, teda byť objektívne. Podľa vyššie spomínaných autorov je najlepším spôsobom flexibilný a subjektívny prístup, ktorý je charakteristický i pre výkon sociálnej práce. Pre lepšie pochopenie problematiky prístupov k prípadovej štúdii ako výskumnej metódy uvádzame zosumarizovaný prehľad rozdielov vo vnímaní prípadovej štúdie spomínaných predstaviteľov (tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2 Prehľad rozdielov v poňatí prípadovej štúdie podľa Yina a Stakea

	R. K. Yin z roku 1994	R. E. Stake z roku 1995
Definícia prípadu	Prítomný objekt alebo fenomén bez určenia jasných hraníc, s kontextom	Objekt štúdie „komplexná fungujúca vec“, „integrovateľný systém“
Typ plánu štúdie	Jeden alebo niekoľko prípadov, holistický plán alebo plán s vloženými podprípady, popisný, exploratórny, explanačný	Plán štúdie: intrinšický, inštrumentálny, kolektívny
Zdôvodnenie metódy	Otázky typu „ako“ a „prečo“, súčasný fenomén alebo objekt, bez ovplyvňovania jednotky výskumníkom, viac zdrojov dát, kvalitatívne a kvantitatívne prístupy	Objekt v prítomnosti, bez vplyvu výskumníka, bez ovplyvňovania jednotky výskumníkom, viac zdrojov dát, iba kvalitatívne metódy, návrh hĺbkového porozumenia
Orientácia	Paradigma postpozitivismu, realizmus	Paradigma interpretativizmu, konštruktivismus
Využitie teórie	Štúdia riadená pomocou teórie, snaží sa tiež o tvorbu teórie	Teória sa niekedy navrhuje v priebehu štúdie, ale nie je to nutné
Kritéria kvality	Skôr kvantitatívne kritéria	Kvalitatívne kritéria

Zdroj: Hendl (2005, s. 113).

Oba tieto prístupy, pozitivistický i interpretačný, zahŕňajú použitie existujúcej teórie, avšak ako je evidentné aj z vyššie uvedenej tabuľky, funkcia teórie sa líši. V postpozitivistickom vnímaní funkcia teórie spočíva v poskytnutí širších zovšeobecnení týkajúcich sa vzájomných vzťahov medzi užšie definovanými kauzálnymi premennými. Na druhej strane, teória v interpretativizme, poskytuje podrobný popis toho, ako menšia skupina jednotlivcov vedie a interpretuje každodenný život.

ZÁVER

Ak chceme využiť zápisy práce s klientmi na výskumné účely (napr. ako súčasť evaluácie alebo štandardizácie postupov), resp. pre potreby výskumu založeného na dôkazoch³¹, zápis práce by mal obsahovať tieto oblasti (Stern a Chur-Hansen 2013):

³¹ Bližšie Poklembová (2013).

A. Deskripcia štúdie

- Aký bol účel výskumu?
- Prečo je problém významný pre tých, ktorí pracujú v skúmanej oblasti?
- Sú známe filozofické a metodologické východiská štúdie?

B. Evaluácia zdrojov – rešerš

- Ako bol metodologicky ukotvený predošlý výskum zameraný na ATAP?
- Čo indikuje odborná literatúra so zameraním na riziká používania ATAP (špecificky na nami skúmanej vzorke)?

C. Výskumná vzorka

- Na základe čoho boli vybrané objekty výskumu? Je to jasne a jednoznačne popísané?
- Je výskumná vzorka validná?
- Bola vopred poskytnutá účastníkom dostatočná príprava, napr. zisťovanie postojov k zvieratám alebo analýza podmienok, ktoré môžu ovplyvňovať vzájomné interakcie?

D. Metódy a dizajn výskumu

- Je metodológia v súlade s predmetom štúdie, metódami zberu dát, analýzou a interpretáciou výsledkov?
- Aké nástroje boli použité na posúdenie fyziologického, psychologického a sociálneho vplyvu ATAP?
- Ako boli zbierané údaje?
- Ako bol posúdený a vysvetlený potenciálny vplyv výskumníka?
- Je možné vykonávať zber dát v rôznych časových úsekoch? Opakovať ho (reliabilita výskumu)?
- Brali sa do úvahy, a sú adekvátne popísané, detaily intervencie (napr. výber psa, dĺžka, frekvencia, forma a pod.)?

E. Výstupy

- Aké boli zistenia z výskumu?
- Ako sa klienti navštevovaní intervenčným tímom so psom odlišujú od klientov v inej skupine?

F. Klinická významnosť

- Aké sú dopady tejto štúdie pre klinickú prax?
- Ako štúdia rozširuje možnosti využitia ATAP v skúmanej oblasti (type zariadenia, pri práci so skúmaným typom klienta)?

V závere chcem upriamiť pozornosť na charakteristiky exemplárnej prípadovej štúdie ako výskumnej metódy a zároveň zdôrazniť vysoké nároky, ktoré sú kladené na výskumníkov a výskumníčky pracujúcich touto metódou. Kvalitne vypracovaná prípadová štúdia má podľa Yina (2009) päť základných charakteristík, a to **významnosť prípadu, kompletnosť spracovania, branie do úvahy alternatívnych perspektív, dostatočné množstvo dát, kreativnosť a „pútavosť“ v spracovaní**. Vypracovanie kvalitnej prípadovej štúdie si vyžaduje určité schopnosti a zručnosti, predovšetkým: schopnosť klásť „dobré“ otázky a interpretovať ich, byť dobrým poslucháčom, byť schopný pracovať s vlastnými predsudkami, byť prispôsobivý a flexibilný, byť otvorený novým možnostiam a perspektívam.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALOGOVÁ, Beáta, 2008. Kvalitatívny výskum a využitie kazuistiky a prípadovej štúdie v sociálnej práci. In: BALOGOVÁ, Beáta, ed. *Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej,*

- diplomovej a rigorózne práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika*. Prešov: Pavol Šidelský – AKCENT Print Prešov, s. 53 – 66. ISBN 978-80-89295-08-01.
- GABURA, Ján a Eva MYDLÍKOVÁ et al., 2004. *Vedenie sociálneho prípadu*. Bratislava: ASSP. ISBN 80-968713-2-3.
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- KVAŠŇÁKOVÁ, Lenka a Beáta BALOGOVÁ, 2010. Prípadová štúdia v sociálnej práci - výber prístupu k spracovaniu kvalitatívnej prípadovej štúdie. In: SMUTEK, Martin, Friedrich W. SEIBEL a Zuzana TRUHLÁŘOVÁ, eds. *Rizika sociální práce. Sborník z mezinárodní vědecké konference VII. Hradecké dny sociální práce konané dne 1. a 2. října 2010 v Hradci Králové*. Hradec Králové: KSPaSP PF UHK a ECCE, s. 490 – 496. ISBN 978-80-7435-086-3.
- LEVICKÁ, Jana, 2004. *Kazuistický seminár zo sociálnej práce*. Trnava: SAP, spol. s. r. o. ISBN 80-89074-93-6.
- PASTERŇÁKOVÁ, Lenka, 2014. Metodologické východiská skúmajúce štýly výchovy v rodine. In: *Sociálne posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet „Univerzita ako miesto dialógu“*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 29. - 30. apríla 2014 v Poprade. Ružomberok: Verbum, s. 675-678. ISBN 978-80-561-0151-3.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana. 2013. Evidence based practice – alebo miesto praxe založenej na dôkazoch v prípade budúcich sociálnych pracovníčok a pracovníkov. In BALOGOVÁ, Beáta, Michaela SKYBA a Denisa ŠOLTÉSOVÁ, eds. *Pregraduálna príprava sociálnych pracovníkov, pracovníčok a sociológov, sociologičiek a možnosti ich uplatnenia v praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára konaného dňa 7. decembra 2012 v Prešove. [elektronický zdroj]* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 61-66. ISBN 978-80-555-0970-9. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova7>.
- MAŤHOVÁ, Lenka, 2012. Canisterapie u seniorů s demenci. In: *Psychiatrie pro praxi*. Roč. 13, č. 3, s. 133-135. ISSN 1803-5272.
- RUBIN, Allen a Earl BABBIE, 2001. *Research methods for social work. 4th edition*. Belmont: Wadsworth / Thomson Learning. ISBN 0-534-36994-4.
- STAKE, Robert E., 2006. *Multiple Case Study Analysis*. London: The Guilford Press. ISBN 978-1-4503-0121-3.
- STERN, Cindy a Anna CHUR-HANSEN, 2013. Methodological considerations in designing and evaluating animal-assisted interventions. In: *Animals*. No. 3, pp. 127-141. ISSN 2076-2615.
- STRIEŽENEC, Štefan, 1996. *Slovník sociálního pracovníka*. Trnava: AD.
- ŠOLTÉSOVÁ, Denisa, 2014. *Rizikový pojem „canisterapia“*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-1159-7.
- TELLIS, Winston, 1997. Application of a Case Study Methodology. [online]. In: *The Qualitative Report*, Vol. 3, No. 3. [cit. 26. 08. 2010]. Dostupné z: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-3/tellis2.html>.
- TOKOVSKÁ, Miroslava a Andrea ODLEROVÁ, 2012. Riziká interdisciplinárnej kooperácie v sociálnej starostlivosti o klienta. In: *Interdisciplinárna kooperácia v ošetrovatelstve, pôrodnej asistencii a sociálnej práci. Recenzovaný zborník príspevkov z 3. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok: Verbum, s. 180-185. ISBN 978-80-8084-873-6.
- YIN, Robert K., 2009. *Case study research. Design and Methods. 4th edition*. London: SAGE Publications, Inc. ISBN 0-262-57222-2.

Autorka:

Mgr. Lenka Kvašňáková, PhD.

Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Ul. 17. novembra 1, 08001 Prešov

email: lenka.kvasnakova@unipo.sk